

सरकारी वकीलहरूको चौथो राष्ट्रिय सम्मेलनको घोषणापत्र, २०७९

आभार प्रकट

- महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको ७२औं स्थापना दिवसको अवसरमा सरकारी वकीलहरूको चौथो राष्ट्रिय सम्मेलनको समुद्घाटन गरी सरकारी वकीलहरूलाई मार्गदर्शन गर्नु हुने उद्घाटन समारोहका प्रमुख अतिथि सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री शेर बहादुर देउवाज्यू, विशेष अतिथि सम्माननीय कायम मुकायम प्रधान न्यायाधीश श्री हरिकृष्ण कार्कीज्यू, विशेष अतिथि माननीय गृहमन्त्री श्री बालकृष्ण खाँडज्यू, समापन समारोहका प्रमुख अतिथि माननीय कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रीज्यू, विशेष अतिथि सर्वोच्च अदालतका माननीय न्यायाधीश श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडाज्यू, उद्घाटन तथा समापन समारोहमा उपस्थित विशिष्ट पदाधिकारीज्यूहरू प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दै उद्घाटन तथा समापन समारोहलाई सम्बोधन गर्नुहुने प्रमुख अतिथि तथा विशिष्ट अतिथिज्यूहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं।
- सरकारी वकीलहरूको चौथो राष्ट्रिय सम्मेलन २०७९ को आयोजना र यसको सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्ने कार्यमा आवश्यक निर्देशन गर्नुहुने माननीय महान्यायाधिवक्ताज्यू, सो कार्यमा संलग्न अन्य पदाधिकारीज्यूहरू, सम्मेलनका लागि आवश्यक स्रोत उपलब्ध गराउने नेपाल सरकार तथा सहयोगी संस्थाहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं।

क. प्रस्तावना

नेपालको संविधानले महान्यायाधिवक्तालाई प्रदान गरेको संवैधानिक जिम्मेवारीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै अभियोजन मार्फत कसूरदारलाई कानून अनुसारको सजाय र कसूर पीडितलाई क्षतिपूर्ति सहितको न्याय दिलाउने कार्यमा निरन्तर अग्रसर रही नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानूनले सरकारी वकीललाई सुम्पिएको कर्तव्य र जिम्मेवारी व्यावसायिक रूपमा सम्पादन गर्ने प्रतिबद्धता प्रकट गर्दै,

फौजदारी न्यायको प्रभावकारिताका लागि कानूनी शासनको सुनिश्चितताका निम्ति सरकारी वकीलको जिम्मेवारीलाई थप प्रभावकारी बनाउन वैज्ञानिक अनुसन्धान विधिको अवलम्बन र सूचना प्रविधिको उपयोगको अपरिहार्यतालाई अंगिकार गर्दै मुलुकी अपराध संहिता, २०७४ लगायतका कानूनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा क्रियाशील रहँदै,

स्वच्छ सुनुवाइ,उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता ,व्यावसायिकता, मानव अधिकारको संरक्षण ,अपराध पीडितलाई न्याय ,बालमैत्री तथा लैंगिक संवेदनशीलता जस्ता मूल्यहरु प्रति प्रतिबद्धता प्रकट गर्दै,

व्यावसायिकताका लागि इमान्दारिता, स्वच्छता, निष्पक्षता तथा सदाचारजस्ता मान्यताहरुलाई सरकारी वकीलको सेवामा रूपान्तरण गरी भरोसायुक्त र पीडितमैत्री संगठनको रूपमा सरकारी वकील कार्यालयलाई स्थापित गर्ने अठोट प्रकट गर्दै,

सरकारी वकीलहरुको पहिलो, दोस्रो र तेस्रो राष्ट्रिय सम्मेलनले जारी गरेका घोषणापत्रप्रति पुनः प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दै “फौजदारी न्यायको प्रभावकारीता, कानूनी शासनको सुनिश्चितता” भन्ने नाराका साथ, सम्बत् २०७९ साल पौष ८ गतेदेखि १० गतेसम्म काठमाडौंमा आयोजना गरिएको सरकारी वकीलहरुको चौथो राष्ट्रिय सम्मेलनका सहभागी हामी सरकारी वकीलहरु यो घोषणापत्र जारी गर्दछौं।

अनुसन्धान र अभियोजन, संहिता कानून कार्यान्वयनमा प्रभावकारिकता

१. नेपालको संविधान बमोजिम महान्यायाधिवक्ता मुख्य अभियोजनकर्ता रहेको र अभियोजनको अधिकार महान्यायाधिवक्तावाट सरकारी वकीलले प्रयोग गर्ने गरी प्रत्यायोजन भएवाट सरकारी वकील नै फौजदारी मुद्दाको अभियोजन अधिकारी हो। तथापी कतिपय कानूनमा नेपाल सरकार वादी हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दामा सरकारी वकीलबाट अभियोजनको निर्णय गरी अन्य निकायबाट अभियोगपत्र दायर गर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ।यो व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी नेपालको संविधानले गरेको अभियोजन सम्बन्धी व्यवस्थाको आसय र उद्देश्य तथा मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिता, २०७४ ले गरेको कानूनी व्यवस्थासँग मेल खाने गरी संविधानमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक सबै प्रकारका सरकार वादी हुने फौजदारी कसूर सम्बन्धी मुद्दाहरुमा अभियोजनको निर्णय गर्ने र अभियोगपत्र दायर गर्ने कार्य सरकारी वकीलबाट हुने कानूनी व्यवस्था हुनुपर्दछ।
२. न्याय प्रशासनको क्षेत्रमा विकसित नविनतम् अवधारणा अंगिकार गरेका संहिता लगायतका कानूनहरुले अनुसन्धान र अभियोजनमा सुधार गर्न विभिन्न कार्यविधिगत व्यवस्था गरेका छन्।ती कानूनी प्रावधानहरुलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न हामी सरकारी वकीलहरु प्रतिबद्ध रहेका छौं।यसका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय

गरी आवश्यक पर्ने मापदण्ड, कार्यविधि एवम् निर्देशिका शीघ्रतापूर्वक जारी गर्ने आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको उपलब्धता र अपराध पीडितलाई सहयोग र पुनःस्थापना तथा मनोसामाजिक परामर्श समेतका विशेषज्ञ सेवाहरू उपलब्ध गराउन आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिसहितको संरचना निर्माणको आवश्यकता पूर्ति हुने अपेक्षा गर्दछौं।

३. कसूरको अनुसन्धान वैज्ञानिक प्रमाणमा आधारित भएमा मात्र अभियोजन प्रभावकारी हुन सक्ने हुँदा यसका लागि अनुसन्धान गर्ने निकायमा रहेको जनशक्तिको विशेषज्ञता, स्रोत साधनको सुनिश्चितता, स्वायत्तता आवश्यक पर्दछ। श्रोत साधन र सुविधा सम्पन्न विधिविज्ञान प्रयोगशालाहरूको पर्याप्तता, अनुसन्धानकर्ता र अभियोजनकर्ताहरू तथा विधि विज्ञान विशेषज्ञको समन्वयलाई थप प्रभावकारी बनाउनु पर्ने हुन्छ। न्याय क्षेत्रका सबै सरोकारवालाहरूको आपसी समन्वयलाई प्रभावकारी बनाई अपराध अनुसन्धान, अभियोजन र न्याय सम्पादन कार्यमा सुधार गर्न हामी प्रतिबद्ध रहेका छौं।
४. नेपाल सरकार वादी हुने फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धान तथा अभियोजन र मुद्दा मामिलामा गरिने वहस पैरवीको कार्य विशुद्ध व्यावसायिक कार्य भएकोले सो कार्यमा कुनै पनि प्रकारको हस्तक्षेप वा अनुचित प्रभाव स्वीकार्य हुन सक्दैन। अभियोजनकर्ताका लागि सर्वस्वीकृत अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड, राष्ट्रिय कानून एवम् न्यायिक अभ्यासबाट विकसित भएका सिद्धान्त र मान्यता एवम् सरकारी वकीलको आचार संहितालाई अझ प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न प्रतिबद्ध रहेका छौं।
५. फौजदारी न्याय प्रणालीमा सुधार गर्ने उद्देश्यले जारी भएका मुलुकी अपराध संहिता, २०७४ लगायतका कानूनी व्यवस्थाको कार्यान्वयनको हालसम्मको अवस्थाको समीक्षा गरी उक्त कानूनी व्यवस्थाको प्रयोगमा देखिएका कठिनाई र समस्याहरूलाई सुधार गर्दै प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता प्रकट गर्दछौं। उल्लिखित कानूनहरूको कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्ने गरी कानूनी एवम् संरचनागत पक्षमा आवश्यक सुधार हुने अपेक्षा राख्दछौं। यी कानूनको सुधार कुनै घटना विशेषका आधारमा मात्र नभै कानूनी अध्ययन र अनुसन्धानको निष्कर्ष तथा सम्बद्ध सरोकारवालाहरूको सुझाव र समाजको आवश्यकता समेतका आधारमा गरिनुपर्ने कुरामा सम्बन्धित निकायको ध्यानाकर्षण गराउँदछौं।

कानून तथा दण्डका सुधारात्मक व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन

६. फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ ले कसूरदारको पुनःस्थापना तथा सुधारका लागि गरेका व्यवस्थाहरू अझै पनि पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा आउन सकेका छैनन्। सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट समेत यस्ता व्यवस्थाहरू लागू गर्नका लागि आदेश जारी भएको छ। यस सन्दर्भमा उक्त कानूनले व्यवस्था गरेका प्रोवेसन, प्यारोल, सामुदायिक सेवा, रात्रीकालीन कारावास, कैद वापतको श्रम समेतका सम्पूर्ण व्यवस्थाहरू लागू गर्नु पर्ने आवश्यकता महसुस गर्दछौं। हिरासत तथा कारागारको भौतिक अवस्था अत्यन्त कमजोर रहेको अध्ययनहरूले देखाईरहेको र यसबाट राज्यको नियन्त्रणमा रहने बन्दी तथा थुनुवाहरूको मानव अधिकारको अवस्था कमजोर रहेको देखिँदा हिरासत तथा कारागारको भौतिक अवस्थामा सुधार गर्न तथा मानवोचित व्यवहारको सुनिश्चतताका लागि आवश्यक पर्ने शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, वसोवास, मनोरन्जन लगायतका सुविधा सहितको भौतिक संरचना निर्माण गरी तत्काल सुधार गर्न ठोस कार्य योजना बनाई प्राथमिकतापूर्वक कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने आवश्यकता देखिँदा बालबालिका सम्बन्धी कानूनले परिकल्पना गरे अनुरूप बालसुधार गृहको विस्तार र भएका बालसुधार गृहको भौतिक सुधार तथा आरोपित बालबालिकालाई राख्ने निगरानी कक्षको व्यवस्था तथा बाल अदालतको गठन गर्न नेपाल सरकारको ध्यान आकृष्ट गराउँदछौं।

योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता

७. सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादन हुने काम र प्रवाह हुने सेवासँग सम्बन्धित समस्याहरूको पहिचान गर्न निश्चित अनुसन्धान विधि प्रयोग गरि प्राप्त अनुसन्धानको निष्कर्षका आधारमा आवधिक योजना तर्जुमा तथा बार्षिक कार्यक्रमहरूको निर्धारण गरी सो योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सकेमा मात्र सरकारी वकीलको व्यावसायिकता विकासमा टेवा पुग्ने र सो सेवाप्रवाह प्रभावकारी बन्न सक्छ भन्ने हाम्रो निष्कर्ष रहेको छ । सोही अनुसार योजना तर्जुमा गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछौं। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको तेश्रो रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सबैको अपनत्व र प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछौं।

अनुसन्धान तथा विकास र सूचना प्रविधिको प्रयोग र सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकास

८. नेपालको संविधान तथा कानून बमोजिम महान्यायाधिवक्ता र सरकारी वकीलका काम, कर्तव्य र अधिकारहरूको पालना तथा प्रयोग गरि अनुसन्धान, निर्देशन, अभियोजन, बहस पैरवी प्रतिरक्षा, कानून सुधारको सिफारिस, अपराधको प्रवृत्ति विश्लेषण, वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्ने समेतका कार्यसम्पादनका क्रममा पहिचान भएका भिन्नभिन्न विषय र प्रकृतिका समस्याहरूको समाधानका लागी समस्याको विषय र प्रकृति मिल्दो उपयुक्त अनुसन्धान विधि(Research Methodology) प्रयोग गरी प्राप्त अनुसन्धान निष्कर्ष (Research Result)का आधारमा अभियोजन, बहसपैरवी, प्रतिरक्षा समेतका कार्य व्यवस्थापन गरिनु पर्दछ। हाम्रो कार्य सम्पादन सुधारमा अनुसन्धान तथा विकास (Research and Development, R&D) का अवधारणा लागु गर्न आवश्यक श्रोत र साधनको सुनिश्चितता गरिदिन नेपाल सरकार तथा सम्बन्धित निकाय समक्ष आग्रह गर्दछौं।
९. सरकारी वकीलहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय अनुभवसँग परिचित गराउन र अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमा पहुँच अभिवृद्धि गर्नका लागि International Association of Prosecutors (IAP) को सदस्यता महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले प्राप्त गरेको सन्दर्भमा सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासका लागी IAP सँगको सहकार्य, सहयोग, समन्वय र अनुभवहरूको साझेदारी गर्नु फलदायी हुन्छ भन्ने विश्वास व्यक्त गर्दछौं,
१०. सरकारी वकील कार्यालयबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागी सूचना प्रविधिको उच्चतम उपयोगको अपरिहार्यता स्वीकार गर्दै महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहत सम्पूर्ण सरकारी वकील कार्यालयहरूको लागी एकीकृत विद्युतीय न्यायाधिवक्ता सेवा प्रणाली (Integrated e-Attorney System)को Design, सञ्चालन र दीगो व्यवस्थापनका लागी आवश्यक पर्ने वित्तीय, प्राविधिक र अन्य स्रोत साधनहरूको सुनिश्चितता गरिदिन नेपाल सरकार र नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकायसँग आग्रह गर्दछौं ।
११. सार्वजनिक सेवाका क्षेत्रमा सूचना प्रविधि प्रणालीको स्थापना, संचालन र दीगो व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्याहरूको अध्ययन समेतबाट न्याय प्रशासनका प्रमुख तीन अवयवहरू नेपाल प्रहरी, सरकारी वकील र अदालत समेतमा लागु गरिने सूचना प्रविधि प्रणाली (IT System) हरु बीच हुनु पर्ने Technological Compatibility, Inter Connectivity र System Integration समेतका दृष्टिले उल्लिखित तिन वटै निकायहरूमा design गरिने सूचना प्रविधि

पददति (IT System) हरुको प्रारम्भिक चरणबाटै आपसी समन्वयको अपरिहार्यता महशुस गरी निरन्तर सम्पर्क र समन्वयमा रहेर काम गर्न अनुरोध गर्दछौं।

१२. मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिताको अनुसुची १ मा सरकार वादी हुने मुद्दाका विषयहरू थप भएको अवस्था, सरकारका कार्यप्रति चुनौति दिई अदालतमा दायर हुने कानूनी विवादहरू र सूचना प्रविधिको दुरुपयोगले कसूर वारदातको प्रकृती र प्रकारमा थप गरिदिएको जटिलता समेतका कारण सरकारी वकीलको कार्यबोझ अत्याधिक रूपमा बढिरहेको छ। कार्यबोझको अनुपातमा कार्यसम्पादन प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरी सबै तहको जनशक्ति वृद्धि गर्न अबिलम्ब संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी सरकारी वकीलको दरबन्दी थप गर्न नेपाल सरकारसमक्ष अनुरोध गर्दछौं।

सरकारी वकीलको सेवाका शर्त र सुविधा सम्बन्धी कानून निर्माण

१३. सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासका लागि सेवाको सुरक्षा, सुविधाको पर्याप्तता र कार्यगत स्वन्त्रता तथा व्यवसायिक उन्मुक्ती जस्ता आधारभुत तत्वहरूको कानूनी मान्यता प्रदान गर्न नेपालको संविधानको धारा १६१ ले सरकारी वकील तथा महान्यायाधिवक्ताको मातहतमा रहने कर्मचारीहरूको सेवाशर्त र सुविधा सम्बन्धी कानून बनाउनु पर्ने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ। सो कानून निर्माणका लागि सरकारी वकीलहरूको पहिलो राष्ट्रिय सम्मेलनदेखिका घोषणापत्रमा उल्लेख हुँदै आएको विषय स्मरण गर्न चाहान्छौं। सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासका लागि आवश्यक पर्ने आधारभुत तत्वहरूको कानूनी मान्यता प्रदान गर्न सरकारी वकीलको व्यावसायिकता विकास र संस्थागत सुदृढीकरणसँग अन्योन्याश्रित रहेको सेवा शर्तसम्बन्धी कानून तर्जुमा गरी संघीय संसदको आगामी अधिवेशनमा पेश गरी पारित गर्न यो सम्मेलन नेपाल सरकार समक्ष आग्रह गर्दछ।
१४. नेपाल सरकारको हक हित र सरोकार निहित रहेका मुद्दामा अदालतमा उपस्थित भै बहस पैरवी र प्रतिरक्षामा संलग्न रहने सरकारी वकीलहरू निजामती कर्मचारी मात्र नभई व्यावसायिक वकील पनि भएकोले सरकारी वकीलको रूपमा गरिएको कार्य अनुभवलाई कानून व्यवसाय गरेको अनुभवको रूपमा समेत गणना हुने कानूनी व्यवस्था गर्न आग्रह गर्दछौं।

महाअभियोजनकर्ता सम्बन्धी व्यवस्था

१५. नेपाल सरकारको प्रमुख कानूनी सल्लाहकार महान्यायाधिवक्ता हुने र अभियोजन निर्णयको अन्तिम निर्णयाधिकारीका रूपमा महाअभियोजनकर्ता रहने कानूनी व्यवस्था गर्नु पर्ने आवश्यकता देख्दछौं।

घोषणापत्रको कार्यान्वयन

सरकारी वकीलहरूको पहिलो, दोस्रो र तेस्रो राष्ट्रिय सम्मेलन तथा अनुसन्धानकर्ता प्रहरी र अभियोजनकर्ता सरकारी वकीलहरूको पहिलो र दोस्रो राष्ट्रिय सम्मेलनबाट पारित भएका घोषणापत्रमा उल्लिखित धेरै विषयहरू कार्यान्वयनको क्रममा आएकोमा सन्तोष प्रकट गर्दै कार्यान्वयनमा आउन बाँकी विषयहरू समेत प्राथमिकतापूर्वक कार्यान्वयन गरी संस्थागत सुधार र व्यावसायिकता विकासको हाम्रो अपेक्षा पूरा हुने विश्वास व्यक्त गर्दछौं।

इति संवत् २०७९ साल पौष १० गते रोज १ शुभम् .....